De *Nieuwe* Zelfzwichter

KWARTAALTIJDSCHRIFT VAN DE GEZAMENLIJKE GRONINGER MOLENORGANISATIES

02
4

in dit nummer

- Redactioneel
- Van molenaar tot boomkweker
- Molennieuws
- Gildenieuws
- VVGM
- SDGM
- Verstild verleden (42)
- Sarries in het archief
- Spekkendikken
- Onbekende molens
- Molens on line
- Agenda

Colofon

De *Nieuwe* Zelfzwichter
Jaargang 6, no. 4
december 2002
ISSN 1386-4920

De *Nieuwe* Zelfzwichter is het kwartaalblad van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen.
Het blad verschijnt in de maanden maart, juni, oktober en december. Leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en leden van de Stichting De Groninger Molen ontvangen het blad automatisch.
Niet-leden kunnen zich op dit periodiek abonneren voor €14,00 per jaar (4 nummers). Losse nummers kosten €3,50 (exclusief porto).

Redactie:
Aweg 5c, 9718 CS Groningen, tel. (050) 312 16 94
J.C. van Driel - Groningen, G. Geertsema-ten Broek - Groningen, H.A. Hachmer - Nieuwe Pekela, G. Koster - Peize, M. Strijkstra-Kalk - Groningen, D. Lippe - Groningen (lay-out).

Opgave lidmaatschap + abonnement:
Vereniging Vrienden van de Groninger Molens,
t.a.v. Ledenadministratie, Aweg 5c, 9718 CS Groningen

Participanten:
- Vrienden van de Groninger Molens, tel. (0597) 59 19 31
- Stichting De Groninger Molen, tel. (050) 312 16 94
- Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen, tel. (050) 3014039. J-J. Sterenberg (secr.), De Vlijt 5, 9781 NR Bedum

Molenbureau
Het gemeenschappelijke adres voor alle informatie over molens, de redactie van De *Nieuwe* Zelfzwichter, de secretariaten van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, het Gilde voor Vrijwillig Molenaars (afd. Groningen) en de Stichting De Groninger Molen is:
Aweg 5C, 9718 CS Groningen, telefoon (050) 3121694.
E-mail: groninger.molens@fmog.nl
Het molenbureau is geopend op de OCHTENDEN van MAANDAG t/m DONDERDAG en eventueel op andere tijden na afspraak.

Groninger molenarchief:
Het Groninger Molenarchief, Wedderstraat 39, Veele (9541 ED Vlagtwedde) 0599-312185 (dinsdag),
Groninger.Molen.Archief@hetnet.nl

Aan dit nummer werkten mee:
Tom Baars, Hendrik Jan en Mieke Berghuis, A. Doornbos-Notenbomer, J.C. van Driel, G. Geertsema-ten Broek, H.A. Hachmer, A. Hoogduin, H. Noot, B.D. Poppen, A.J. Raven, A.M. Strijkstra, M. Strijkstra-Kalk, D.J. Tinga, D.J. van der Zee

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Grafische basisvormgeving:
Biche Eleveld bNO, Groningen
Drukwerk:
Zodiak Groep - Groningen

Oplage:
900 exemplaren
Sluitingsdatum kopij: 3 februari 2003

foto omslag:
Molen *Bovenrijge* (14) bij Ten Boer [20]
Foto: H. Noot, Haren (uit nieuwe molenbrochure)

02
4

Inhoud

2 • **Redactioneel**

3 • **Klaas Kornelis Stuivinga, van molenaar tot boomkweker**
Over een molenaar die goed boerde – of eigenlijk goed boomde.

6 • **Molennieuws**
Hoe Hornbach de pijp in Noorderhoogebrug aan Maarten gaf.
Bij Ander molennieuws leest u onder andere over een 80-jarige zonder zitvlees, maar met molens.

9 • **Gildenieuws**
Niet alle kandidaten waren even gelukkig in het najaar. Aan het werk voor de herkansing!

10 • **Vereniging Vrienden van de Groninger Molens**
Verslag van de najaarsledenvergadering 2002 – Voorlopig jaarplan 2003
Er gold een stormwaarschuwing voor Westerwijtwerd, maar de wind is geluwd.

14 • **Stichting De Groninger Molen**
Het huishouden is op orde, maar keurt de Arbo Unie het ook goed?

16 • **Verstild verleden (42)**
De eerste Nederlandse windmotorenfabriek stond in Groningen. Reden voor gepaste trots!

17 • **Kranten knippen in het archief**
Sarrie komt van sarren, zou je denken. Maar nee, dat ligt anders.

21 • **Meel van de molen en spekkendikken**
Volkoren en volvet. Veel calorieën, maar wel ontzettend, verschrikkelijk lekker...

22 • **Onbekende molens**
De ene cold case is nog niet opgelost (wel dus) of er liggen al weer twee onbekenden op de snijtafel.

23 • **Molens on line**
Hollandse molens bij de oosterburen. Er waren en zijn er meer dan u denkt.

• **Agenda**

Verzamelaars zijn onmisbaar. Soms verzamelen ze zozeer alleen voor zichzelf dat ze vinden dat de verzameling zijn functie verliest zodra ze sterven: 'Van mij mag de fik erin', zei Boudewijn Büch. Met hun passie geven verzamelaars vorm aan het soms verbrokkelde en verspreide gezamenlijke geheugen van ons allen. Geeft ons dat recht op medezeggenschap? Er zijn ook mensen die niets van het verleden willen weten omdat er uit het duistere bezinksel van hun eerdere leven nog kwalijk riekende ongewenste gedachten zouden kunnen opborrelen. Anderen zijn zo monomaan, egoïstisch en hebberig met het materiële hier en nu bezig dat de belangen van anderen, laat staan die van (oude) dingen, er niet toe lijken te doen, tsjakka!

Of het bewaren van oude dingen een essentieel doel dient, is een wel zeer diepgravende vraag. Deze kwestie is maar een stapje verwijderd van het probleem of ons gedoe hier op aarde ergens goed voor is. Het zal wel samenhangen met het einde van het jaar dat de wetenschap dat de uitdijende, stervende zon ooit alles hier zal opslokken en verbranden, tot sombere gedachten leidt. Misschien is onze beschaving voor een vernieuwd leven dan allang vertrokken naar veiliger hemellichamen. Zouden er dan nog voldoende liefhebbers zijn om de molenarchieven en ook de molens zelf netjes in te pakken en mee te verhuizen? Dat is andere koek dan *De Zwakkenburger* over het Starkenborghkanaal versjouwen van Niezijl naar Heiligerlee. En heeft dat alles ook dan nog nut? Misschien moeten de verre nazaten wel ondergronds leven op (in) een barre planeet van een andere zon. De kans is groot dat daar geen spoortje te bekennen zal zijn van een atmosfeer. Geen lucht, geen weer: draaien met molens, vergeet het maar...

Rest de hoop dat enthousiastelingen de kans blijven krijgen en dat ze met hun verzamelplezier en het genoegen van al wat mooi is, anderen aansteken en stimuleren het archiefwerk en molenbehoud voort te zetten. Of de verleidingskunst van plezier en lust kneedbaar is in de vorm van projecten? Er zijn wel managementmodellen voor zending maar gelukkig niet voor genot. Toch moeten er verstandige(?!) afspraken worden gemaakt over de verdeling van schaarse middelen. Diepe gedachten op de lange, donkere winteravonden nemen niet weg dat de wereld ook om geld draait. Maar beschaafde mensen denken aan de bescherming van wat was, wat zou moeten blijven en wat dus is. Daarom moeten we, juist in tijden van besparingen, erg zuinig zijn op de vrijwilligers in de archieven.

Redactioneel vervolg

Doordat De *Nieuwe* Zelfzwichter gelukkig van voor tot achter gelezen wordt, vallen fouten ongenadig op. Van verschillende kanten werd de redactie erop gewezen dat het bijschrift bij de foto op de voorpagina ten onrechte vermeldt dat daar de *Noordermolen* te zien zou zijn. Dat moet natuurlijk zijn *Het Witte Lam* (13) te Zuidwolde [8]. Enna H. Laan-Berghuis herkende meteen de molen waar zij nadat zij als **de eerste** Groningse vrouw in 1978 het diploma Vrijwillig Molenaar behaalde en ging malen tot 1987. Ze was dus NIET, zoals onjuist in nummer 02/**3** in het molennieuws over *Het Witte Lam* staat geschreven '*...een van de eerste vrouwelijke molenaars* in de provincie Groningen'. Enna feliciteert het bestuur van de molenstichting Hunsingo e.O. met de benoeming van wederom een vrouw als molenaar en ze wenst Mieke Berghuis-Beneker veel succes en plezier en alertheid toe.

Enna Laan-Berghuis ontvangt op Nationale Molendag 1981 de traditionele Groninger koek van voorzitter Clevering van de Molenstichting Hunsingo e.O. (Groninger Molenboek, 1981)

H.A. Hachmer

Klaas Kornelis Stuivinga, van molenaar tot boomkweker

In het begin van de 19de eeuw vestigde zich ene Klaas Kornelis Stuivinga als molenaar te Leens. Met behulp van archiefstukken was het mogelijk zijn leven te reconstrueren.

Klaas werd op 28 april 1793 te Middelstum geboren. Zijn ouders waren Kornelis Klaassens en Grietje Berents. Op latere leeftijd kwam het gezin in Eenrum te wonen. Zijn vader werd daar molenaar. In deze plaats leerde Klaas zijn eerste vrouw Julia kennen. Julia behoorde zeker niet tot de 'minsten' van het dorp. Zij was een op 13 november 1796 te Lellens geboren dochter van Jacobus Albertus Uilkens en Gezina Havinga. Haar vader was, toen zij op 21 maart 1816 het ja-woord aan Klaas Kornelis Stuivinga gaf, predikant te Eenrum. Op latere leeftijd werd Jacobus Albertus Uilkens zelfs professor te Groningen. Klaas en Julia bleven in het eerste jaar na hun huwelijk in Eenrum wonen. Klaas heeft blijkbaar eerst bij zijn vader gewerkt, want als op 10 oktober 1817 het eerste dochtertje Gezina geboren wordt, noemt hij zich 'rogmolenaar' te Eenrum. Twaalf juni 1818 was voor hem een belangrijke dag. Op die dag kocht hij van Wibbe Wibbes Kloosterhuis, wonende te De Klei onder Ulrum, een roggemolen met het daarbij behorende huis en het voormalige sarrieshuis plus een stuk onbehuisd heem. Dit alles gelegen aan de Molenrijge te Kloosterburen. De verkoopprijs bedroeg *f*3000,-. Klaas betaalde direct *f*470,50 – de rest zou hij op 1 mei 1819 betalen. In het verkoopcontract werd bedongen dat de verkoper in de gemeente Kloosterburen geen andere molen zou bouwen of kopen. In dienst treden bij een andere molenaar binnen deze gemeente werd eveneens verboden. Klaas vloog zo onder de vleugels van zijn vader vandaan en kon zelfstandig beginnen. Het blijft natuurlijk de vraag of hij vooral molenaar/eigenaar of actief molenaar was. We kunnen hem in ieder geval een echte ondernemer noemen.

Hij durfde risico's nemen. Op 17 februari 1819 kocht hij een tweede molen, nu te Leens. Klaas Kornelis Stuivinga mocht zich met een koopprijs van *f*2130,- eigenaar van de molen en het daarbij behorende huis noemen. Verkoper van dit huis en de molen was weduwvrouw Grietje Andries Huizinga, geassisteerd door haar nieuwe "eheman" Fokke Jacobs Tillema, molenaar te Leens. De huur voor de grond bedroeg *f*6,- per jaar, te voldoen aan de pastorie te Leens, benevens de last om voor de tijdelijke predikant zonder betaling te malen.

Het gezin Stuivinga verhuisde nu naar Leens. Hier zagen voor het eerst zoon Cornelis, geboren op 19 mei 1819 en dochter Margaretha, geboren op 14 mei 1821, het levenslicht. Hun vader mocht zich toen reeds molenaar op een gloednieuwe molen noemen.

Op 5 oktober 1821 verkocht hij, waarschijnlijk om de lasten te verlichten, alle eigendommen gelegen aan de Molenrijge te Kloosterburen. Het oude sarrieshuis verwisselde voor *f*75,- van eigenaar. Koper werd Geert Jans Oling. De overige bezittingen te Molenrijge werden aan Luitjen Jans Barkhuis verkocht. Hij betaalde *f*1600,-. Klaas schoot er zo, in drie jaar tijd, *f*1325,- bij in! Zeventien jaar later verkochten de voogden van de zeven minderjarige kinderen van Luitjen Jans Barkhuis en Maria Derks Groeneveld dezelfde molen opnieuw. De koper, Freerk Lubberts van Dijken, betaalde voor de molen alléén al *f*1825,-! Een prijsvergelijking is natuurlijk niet helemaal op zijn plaats. De op 31 mei 1838 verkochte molen zou een door Barkhuis nieuw gebouwde kunnen zijn, maar toch…

De komende jaren brachten Klaas Kornelis Stuivinga niet veel geluk. Op 25 juli 1823 overleed, waarschijnlijk tengevolge van een miskraam, zijn vrouw Julia Johanna Uilkens. Een jaar daarna, op 21 september 1824, zijn dochtertje Margaretha.

Een in 1917 gemaakte foto van de koren- en pelmolen *De Hoop* te Leens. Gebouwd in 1819 en afgebrand op 1 september 1918
Archief: C.E. van der Horst, Scheemda

Op 7 april 1827 werd de inventaris opgemaakt van de boedel van Klaas Kornelis Stuivinga en wijlen Julia Johanna Uilkens. We komen nogal wat bijzondere dingen tegen in deze inventaris. Wat te denken van een camera obscura, een verrekijker, een kast met boeken, een dambord, vijf landkaarten en zelfs een zonnewijzer in de tuin. Klaas had blijkbaar een brede belangstelling. Zijn bezittingen waren overigens vrij groot. Het gouden oorijzer van zijn vrouw werd toentertijd op *f*103,40 geschat. Klaas had daartegen ook forse schulden. Er stonden twee leningen uit van *f*1300,- , twee van *f*500,- , één van *f*591,- en nog één van *f*100,-. Deze schulden zijn wel te verklaren. De aankoop van twee molens, het opnieuw opbouwen van de ene, en het met verlies verkopen van de andere, zal hier zeker debet aan zijn geweest. De molen te Leens komen we eveneens in de inventaris tegen. Hierin lag vier mud gort met een waarde van *f*28,- opgeslagen. Op zolder van zijn eigen huis bewaarde hij nog eens tien mud gerst met een waarde van *f*35,-. Klaas hield zich, naast het werk op de molen, bezig met het houden van bijen en varkens. Hij bezat vier korven met bijen en hield twee varkens in een schuur. Er lag zelfs een siertuintje voor zijn huis. Hier bevonden zich twintig bloemstokken, een bankje en de reeds genoemde zonnewijzer met piëdestal.
Bovengenoemde inventaris was nodig, omdat Klaas op 30 april 1827 opnieuw in het huwelijksbootje stapte. De gelukkige was nu Korneliske Pieters Abbring, een 20-jarige dochter van Hilje Jacobs Vonk, *landbouwerse* te Zuurdijk en de toen reeds overleden Pieter Jeltes Abbring. Korneliske verschilde maar liefst dertien jaar in leeftijd met Klaas. Zulke grote leeftijdsverschillen tijdens het huwelijk kwamen vroeger meer voor dan nu. Heel wat huwelijken werden van te voren door de ouders geregeld. Leeftijdsverschil speelde dan niet zo'n grote rol, afkomst wel. Uit dit huwelijk werden zeven kinderen geboren, te weten: Hillegien, Pieter, Bernhard, Helke, Grietje en Barbara. Toen Klaas overleed was zijn vrouw nog in verwachting van hem.
Ten tijde van dit huwelijk besloot Klaas zijn oude baan vaarwel te zeggen. Op 18 maart 1843 kocht hij van jonkheer Edzard Tjarda van Starkenborgh Stachouwer tot Wehe-den Hoorn, de borgstede en tuin van de voormalige, thans geamoveerde Weerborg te Wehe-den Hoorn. De koopsom bedroeg fl.600,-. Op deze grond liet hij een nieuwe boerderij bouwen, Borgweer genaamd.
Bij deze boerderij behoorde in totaal 1 bunder, 16 roeden en 20 ellen land. Hierop begon hij een boomkwekerij.
Lang is hij niet boomkweker geweest. Op 18 november 1847 overleed hij te Wehe-den Hoorn. Zijn laatste dagen had hij op het ziekbed gesleten. Zijn erfgenamen moesten aan *medicum* Beekhuis te Leens *f*86,50 betalen voor geleverde medicamenten. Veel hebben deze geneesmiddelen niet geholpen....

De notaris stelde de dato 1 februari 1848 een nieuwe inventarislijst samen. Deze lijst is aanzienlijk korter dan die van 7 april 1827. Er komen ook minder dure stukken op voor. Daar staat tegenover dat de schuldenlast was teruggelopen. Er stond nog maar één hypotheek à raison de *f*1300,- uit. De Weerborg werd op 15 februari 1848 verkocht aan Freerk de Vries, deurwaarder en landeigenaar te Obergum. Hij betaalde *f*1450,-.

De door Klaas Kornelis Stuivinga gebouwde Weerborg, nu Borgweer geheten, bestaat nog steeds. We kunnen hem vinden aan de oude weg van Leens naar Wehe-den Hoorn. De bouwstijl getuigt zeker van rijkdom. Als de muren van dit huis konden spreken, dan kwamen we heel wat meer te weten. Bronnen vertellen veel, maar niet alles!

De door Klaas Stuivinga in 1843 gebouwde boerderij *Borgweer* te Wehe-den Hoorn
Foto: H.A. Hachmer, Veendam

(Dit artikel is eerder geplaatst in De Zelfzwichter 87/1.)

DE BESTE WENSEN VOOR 2003

Molens zijn overal goed voor. In dit geval als nieuwjaarwenskaart.
De redactie van De Nieuwe Zelfzwichter sluit zich aan bij de intentie van de kaart en wenst haar lezers bij dezen een Gelukkig Nieuwjaar toe.
Hendrik Hachmer weet zeker dat de afgebeelde korenmolen die te Noordwolde is. Dat was zijn eerste molen. Hij herinnert zich dat het sneeuwdek van de kaart bestond uit opgeplakte vezeltjes, een beetje fluweelachtig - van dat spul waar je onwillekeurig even de vingertoppen over laat glijden. Dergelijke versiering werd wel aangebracht als thuiswerk. De aaibaarheidsfactor ervan is net zo hoog als het rietdek van een molen: daar willen bezoekers ook altijd even aanzitten.
In het archief van het Veenkoloniaal Museum is alleen een kopie van de hier afgebeelde kaart aanwezig zodat er uit de adreszijde niets is af te leiden over bijvoorbeeld de uitgever of het jaartal.
Hendrik Hachmer wil natuurlijk graag de collectie verbeteren met een origineel exemplaar. Hij hoopt op hulp van de lezers van De *Nieuwe* Zelfzwichter.
Op de redactievergadering wilde hij niet ontkennen dat daar ook een portie eigenbelang bij is: met de ogen dicht even over de kunstsneeuw strelen is voldoende om weg te zwijmelen in jeugdsentiment.
We worden oud, alweer een nieuw jaar!

Molen nieuws

De nummering tussen ( ) verwijst naar de nummering in het Groninger Molenboek – 2de druk, welke is uitgegeven in 1981; tussen vierkante haken staat het nummer zoals het gebruikt wordt op de kaart in de brochure *Molens in Groningen*.

Korenmolen *De Lelie* (32), Eenrum [22]

Zaterdag 19 oktober was voor molen ***De Lelie*** en zijn vrijwilligers de laatste vaste dag dat de molen open was. Natuurlijk blijft de molen wel draaien, maar er wordt niet meer gebakken. Daar is het te koud voor in de wintermaanden; ook neemt het aantal bezoekers af. Er worden normaal gesproken veel broodjes en koekjes verkocht aan toeristen, maar die zijn er de komende maanden veel minder.

De laatste zaterdag waren er veel kinderen. De via de basisschool uitgenodigde kinderen mogen dan zelf koekjes bakken. Vooral het deegrollen is een hele strijd voor de kinderen en het leidt vaak tot grote hilariteit. De meest vreemde vormen komen tevoorschijn. Maar als de koekjes eenmaal gebakken zijn weten ze de weg naar de maag wel te vinden. Ze zijn natuurlijk net zo lekker.

2002 is een goed jaar geweest voor ***De Lelie***. Er zijn weer veel individuele bezoekers en klanten geweest, ook zo'n vijftig groepen op afspraak (tot nu toe). We bakten en verkochten duizenden koekjes en honderden broodjes. Ondanks het vertrek van Bakker Elshof naar Frankrijk is dat gewoon doorgegaan. Omdat we bij ***De Lelie*** uit een grote groep vrijwilligers kunnen putten, waren er al snel een paar gevonden die het bakken wilden leren en zo kon het dus probleemloos doorgaan.

De molen heeft afgelopen zomer een gedeeltelijke schilderbeurt ondergaan en de vrijwilligers waren er bijzonder trots op dat dit uit eigen pot betaald kon worden. Zo kon men goed zien waar we het allemaal voor gedaan wordt.

Vrijdagavond 8 november hadden alle vrijwilligers een gezellige afsluitingsavond in Café De Pool bij de molen. We konden er afscheid nemen van Bakker Elshof en zijn vrouw en ook van Hennie en Annie Kraak. Zij gaan de komende winter verhuizen naar Sappemeer. Het is bijzonder jammer dat we hierdoor

De Lelie
Foto: G. Geertsema-ten Broek, Groningen (12-09-2002)

twee zeer waardevolle vrijwilligers kwijtraken.
De komende maand wordt weer gebruikt om wat kleine onderhoudswerk te doen en om de molen een grote schoonmaakbeurt te geven. Het was voor alle vrijwilligers in ieder geval een plezierige zomer.

Korenmolen *Wilhelmina* (87), Noorderhoogebrug [55]
Door een financiële bijdrage van bouwmarkt Hornbach kan op de korenmolen *Wilhelmina* te Noorderhoogebrug binnenkort worden begonnen met het herstel van de stelling. Genoemde bouwmarkt, sinds kort gevestigd in Noorderhoogebrug, heeft tijdens de bouw zonder vergunning het restant van een daar staande monumentale fabrieksschoorsteen gesloopt. Hornbach wilde de pijp niet terug en gaf het geld dat nodig zou zijn voor herbouw liever aan enkele goede doelen. Via een enquête in het Dagblad van het Noorden kon men kenbaar maken of men de pijp terug wilde of niet. Een meerderheid was voor de goede doelen en Hornbach heeft het bedrag van €50.000,- daarom verdeeld. Op 11 oktober 2002 konden secretaris Koos Trouw en penningmeester Ties Kalk van Molenstichting Hunsingo e.O. uit handen van vestigingsmanager Bert Kral een cheque in ontvangst nemen van €20.000,-. Het zal niet toereikend zijn voor de gehele restauratie van de stelling, maar het is wel een geweldige steun in de rug.

Monument schoorsteen weg, monument molen weer opgeknapt. Wij bedanken iedereen die op de molen heeft gestemd en natuurlijk ook bouwmarkt Hornbach.

Koren- en pelmolen *De Hoop* (114), Garsthuizen [67]
De fraai gesitueerde molen heeft onlangs twee nieuwe pasbalken voor het pelwerk gekregen. Beide balken zijn van lariks gemaakt door een timmerwerkplaats uit de omgeving. Instructeur D. Wijgchel en zijn leerlingen hebben de pasbalken afgewerkt en op hun plaats gemonteerd.

Aanbieding van de cheque ten bate van korenmolen *Wilhelmina*
Van links naar rechts: medewerker Hornbach, J.A.L. Trouw en T.Kalk (Molenstichting Hunsingo e.O.), medewerker Hornbach
Foto: Menka Kalk, Groningen (11-10-2002)

De oude pasbalken waren door boktor dermate aangetast dat vervanging de enige juiste oplossing was. Daarmee gaat een van de oudste onderdelen van de molen verloren. Uit het bestek van de in 1839 gebouwde molen blijkt dat deze balken samen met de bijbehorende pelspillen afkomstig zijn uit de voorganger van *De Hoop*. Dat was een spinnenkop met stelling die werd gebouwd rond 1700. De pasbalken hebben dus meer dan 300 jaar dienst gedaan.
Verder is de kruilier onderhanden genomen. Hierbij is onder andere het staaldraad van de kruiketting vervangen en zijn de tanden van het gietijzeren kruiwiel opgelast. Als *finishing touch* is het oude vergane houten handvat vervangen door een exemplaar van nylon.

Molenstichting Westerkwartier
De eerste fase van de restauratie van de molen ***Eolus* (3)** te Den Ham [3] is voltooid. Dit gedeelte van de restauratie had hoofdzakelijk betrekking op de kap: ondermeer zijn een voeghout, de windpeluw met het voorkeuvelens, de bekleding van de kap en de kammen van het bovenwiel en van de bovenbonkelaar vernieuwd. Daarnaast is in het kader van het onderhoud het rietdek van het achtkant geheel vernieuwd. Er is nog geen zicht op wanneer we met de tweede fase – de restauratie van het gevlucht – kunnen beginnen.

Op 27 september jl. is daadwerkelijk een aanvang gemaakt met de verplaatsing c.q. de restauratie van de ***Zwakkenburgermolen* (141)** te Niezijl [84]. Met zwaar materieel zijn kap en achtkant gelicht en op een dieplader naar de loswal aan het Van Starkenborghkanaal vervoerd en daarop een ponton geladen. Met gezwinde spoed werd de reis begonnen naar de werkplaats van de molenmaker te Heiligerlee. Bij deze gelegenheid werd door het bestuur van het SNS-fonds Grijpskerk aan de

voorzitter van de molenstichting, mevrouw I. Martens, een cheque ter waarde van €30.000,- overhandigd als bijdrage in de restauratiekosten.

Op de nieuwe standplaats is inmiddels de bouwput gegraven, de paalfundering is geheid en er is een werkvloer gestort; het werk aan de onderbouw komt helaas moeizaam op gang.

Ander molennieuws

De molenaar op de *Bovenrijge*, J.O. Oosterhoff, is op 29 oktober 80 jaar geworden. Sinds vele jaren laat hij het houtzaagmolentje te Ten Boer draaien en als er voldoende wind is, wordt er ook gezaagd. Momenteel werkt hij jammer genoeg alleen, een collega-molenaar wordt gezocht!
Vele jaren heeft hij samen met Bea Tiemens op de molen gedraaid, een periode waarop hij nog steeds met veel plezier kijkt op terugkijkt. Na Bea kwam Rick Vermeulen die nog enige tijd een helpende hand geboden heeft.
De heer Oosterhoff is een actieve man die een werkzaam leven in de landbouw achter de rug heeft. Zijn eerste molenervaringen heeft hij opgedaan op molen de *Stormvogel* (70), in Loppersum [46]. Het zagen, een specialisme apart, heeft hij geleerd van Sietse Pot en Auke Oosterhof, vrijwillige molenaars op de houtzaagmolen de *Fram* (27) te Woltersum [19]. In z'n vrije tijd zit hij niet vaak thuis, meestal is hij dan aan het vissen of gaat hij op jacht. "Hij heeft geen zitvlees", aldus mevrouw Oosterhoff.
Op 29 oktober is Douwe van der Zee namens de Stichting De Groninger Molen (eigenaar van de houtzaagmolen *Bovenrijge*) naar hem toegegaan om hem te feliciteren en een mand met delicatessen te overhandigen. De familie Oosterhoff stond op het punt te vertrekken naar Midwolde voor een familiediner. Namens alle molenliefhebbers wensen we de familie Oosterhoff nog vele jaren in gezondheid toe.

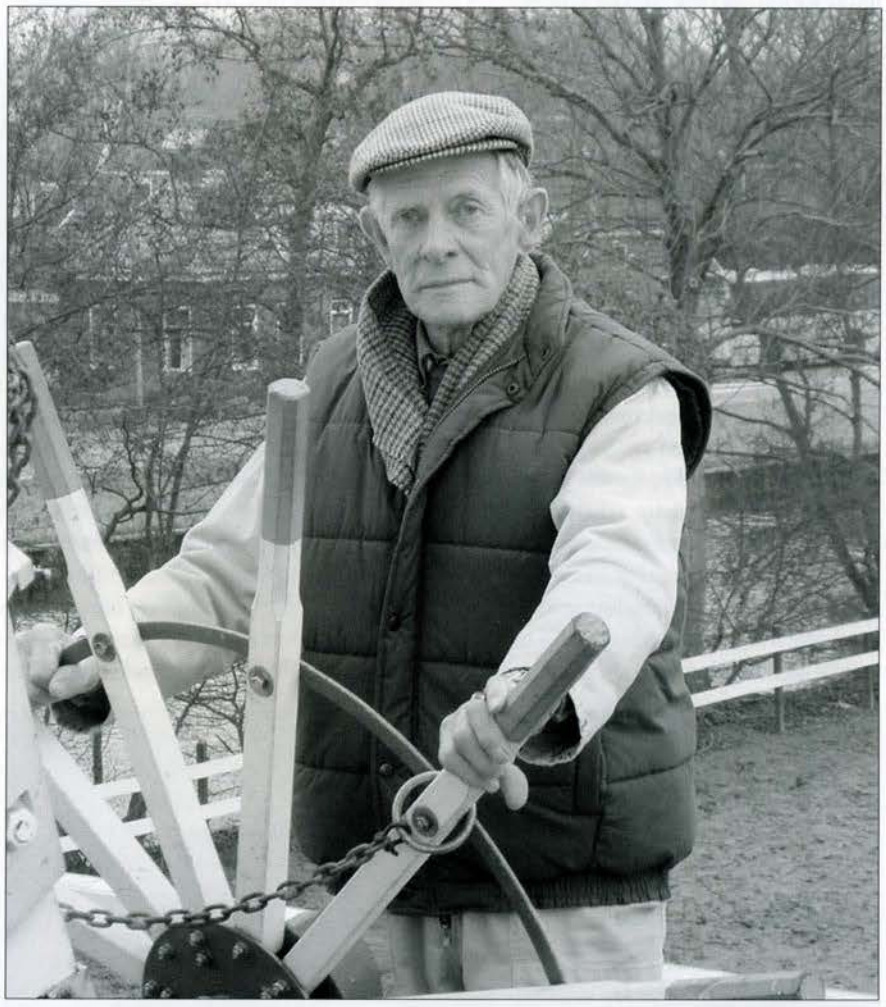

Molenaar J.O. Oosterhoff op houtzaagmolen *Bovenrijge* (20) te Ten Boer [14]
Foto: M. Strijkstra-Kalk, Groningen (november 2002)

Op zaterdagavond 9 november hebben de vrijwillig molenaar Hendrik Jan Berghuis en zijn echtgenote Mieke op molen *Wilhelmina* (87) te Noorderhoogebrug [55] avondmalen georganiseerd naar analogie van het jaarlijkse evenement op molen *De Zandhaas* te Santpoort (bij Haarlem), dat veel belangstelling trekt van buurtbewoners en andere belangstellenden. De molen is daar van binnen verlicht met stormlantaarns (naar oud gebruik van vroeger), er wordt gemalen; beneden zijn er oliebollen. De *Wilhelmina* stond volledig in de schijnwerpers, binnen waren de zolders verlicht met lantaarntjes en beneden was er zitgelegenheid om pannenkoeken te eten. Aan het begin van de avond was er helaas nog te weinig wind om te malen, maar later werd dat gelukkig beter. De avond

Avondmalen op de *Wilhelmina*
Foto: H. Noot, Haren (9-11-2002)

was een groot succes: er zijn rond de 400 mensen geweest. Zonder hulp van de mensen uit Noorderhoogebrug, collega-molenaars en leerlingen was het niet zo'n leuke avond geworden. Het was een groot succes dat misschien volgend jaar weer wordt georganiseerd. U bent hierbij nu reeds uitgenodigd!

Prins Bernhard Cultuurfonds *Groningen*

hsk

Bedankt!

Nieuwe Groninger Molenbrochure
In aansluiting op het artikel in het vorige nummer van dit blad, kunnen wij u nu melden dat er twee belangrijke subsidietoezeggingen zijn ontvangen ten behoeve van de nieuwe molenbrochure. Zowel van het Prins Bernhard Cultuurfonds Groningen als van het H.S. Kammingafonds is bericht ontvangen dat ze een bedrag van €1000,- hebben toegezegd. Het bestuur is hier uiteraard erg blij mee en bedankt beide fondsen hartelijk.

T. Kalk

Mededelingen van het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen

Najaarsexamen 2002
Op woensdag 2 oktober 2002 zijn de najaarsexamens afgenomen op de koren- en pelmolen (38) te Ganzedijk [26]. Hiervoor hadden zich drie kandidaten aangemeld. Helaas mocht aan het einde van de dag slechts één kandidaat met het begeerde speldje huiswaarts keren. Van de overige twee kandidaten slaagde er één alleen voor het onderdeel praktijk. De andere kandidaat dient een volledige herexamen af te leggen.

Het bestuur feliciteert dhr. E.J. Vink uit Groningen (instructeur D.J. Tinga) met het behalen van het getuigschrift Vrijwillig Molenaar en wenst hem nog vele jaren maalplezier toe. De overige twee kandidaten krijgen met het voorjaarsexamen een tweede kans. Wij wensen beide heren veel succes toe.

Verslag Ledenvergadering 'Vereniging Vrienden van de Groninger Molens' op 14 november 2002 in 't Maarhoes te Westerwijtwerd

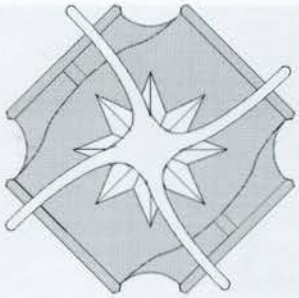

Opening (20:05 uur)
In het openingswoord van de voorzitter wordt de locatie van de vergadering belicht. De molen in Westerwijtwerd wordt voortvarend gerestaureerd door inspanningen van de Stichting 'Koren- en Pelmolen Zeldenrust'. De molen is voor en na de vergadering te bekijken, en de voorzitter van de Stichting, dhr. A. Bosch, zal een presentatie geven over de achtergronden van de restauratie.
Een belangrijk gedeelte van de bestuurlijke activiteiten van de Vereniging is gericht op verregaande samenwerking met Stichting 'De Groninger Molen' en het 'Gilde van Vrijwillig Molenaars, afdeling Groningen'. De commissie die hierover een advies gaat schrijven is nu samengesteld. Dit advies zal bestaan uit een visie op de samenwerking en een beleidsplan, een combinatie van bestuurlijke plannen en praktijk. Deze plannen zullen te zijner tijd aan de leden worden voorgelegd.
Bij de najaarsvergadering komen normaliter het jaarplan en de begroting van het komende jaar aan bod. Dit kan helaas in deze vergadering niet gebeuren. Er is een voorlopig jaarplan 2003, maar door te weinig informatie over de plannen van de commissies heeft het bestuur nog geen begroting kunnen opstellen.
Penningmeester Lucas Venema heeft tijdens de laatste bestuursvergadering aangekondigd per 31 december 2002 met alle bestuurlijke activiteiten te stoppen. Bij de ingekomen stukken zal er een brief worden voorgelezen waarin hij zijn vertrek toelicht. Ook bestuurslid Hans Wolthuis en secretaris Arjen Strijkstra hebben te kennen gegeven dat ze een stapje terug moeten doen in de bestuurswerkzaamheden. Nieuwe bestuursleden zijn dan ook van harte welkom. Met deze oproep wordt de vergadering geopend.

Ingekomen stukken
Er is een brief van de penningmeester ingekomen, gericht aan de ledenvergadering. Deze brief betreft het besluit van de penningmeester om het bestuurslidmaatschap en de coördinatorschappen van internetwerkgroep en archiefwerkgroep te beëindigen per 31-12-2002. De strekking van de brief is dat er onverenigbare verschillen van mening zijn tussen de penningmeester en andere leden van het bestuur, met name de voorzitter. Het niet opstellen van de begroting wordt niet door de penningmeester onderschreven.
Een reactie van de andere bestuursleden op deze open brief wordt voorgelezen. De boodschap hiervan is dat de andere bestuursleden vaak verschil van mening hebben gehad met de penningmeester op het gebied van beleid en toekomstvisie. Daarnaast wordt genoemd dat het niet productief is om persoonlijke relaties beleidsvorming en uitvoering in de weg te laten staan. Verder wordt gemeld dat van het nu opstellen van een begroting is afgezien wegens een algemeen gebrek aan informatie van de commissies en afwezigheid van begrotingen van meerdere commissies. Tijdens de hierop ontstane discussie wordt gepraat over de mogelijke zin of onzin van het structureren van werkzaamheden in projecten.
Dhr. Van Driel stelt dat projectmatig werken als knellend kan worden ervaren en dat projectmatigheid meestal van toepassing is op activiteiten met een duidelijk eindpunt. Dhr. Vos en dhr. Dost stellen dat projectmatig werken niet van toepassing kan zijn op exploitatie. Meerdere punten van wrijving tussen het bestuur en de archiefcommissie worden aangeroerd. Dhr. Poppen signaleert het probleem om het op zich goede idee van projectmatig werken 'op te leggen' aan vrijwilligers.
Het bestuur noteert dat het structureren van activiteiten gezien wordt als een noodzaak. Zie hiervoor het voorlopig jaarplan 2003 verderop in dit blad. Over de projectmatige werkwijze is bij meerderheid in het bestuur besloten, en de werkwijze is geaccordeerd door het 'gezamenlijk overleg'. Ook is de werkwijze uitgebreid aan de ledenvergadering voorgelegd, waar het geen wezenlijke kritiek kreeg. Bij de projectmatige invulling van de werkzaamheden van de commissies is meerdere malen hulp toegezegd door het bestuur. Deze hulp is nooit ingeroepen.
Na geruime tijd discussie wordt de vergadering geschorst voor informeel overleg. Na de schorsing wordt de impasse doorbroken door de begroting van de archiefcommissie te accepteren om later de werkzaamheden die binnen die begroting worden uitgevoerd te gaan omschrijven. Dit wordt ondersteund door de secretaris. De voorzitter wordt gevraagd een

tijd geen contact te hebben met de archiefcommissie. Deze voorstellen worden aangenomen.
De secretaris stelt voor om de agendapunten 4 en 5 te laten vervallen, vanwege de ver voortgeschreden tijd, de afwezigheid van de begroting 2003 en de daardoor lage status van het concept jaarplan 2003. Het conceptjaarplan 2003 zal gepubliceerd worden in De *Nieuwe* Zelfzwichter (zie verderop in dit blad) en op de website.

Mededelingen
Afzeggingen zijn binnengekomen van bestuurslid G. Koster en de dames G.G.I. Koster-Westervaarder en G. Geertsema-ten Broek.
De huidige bestuursleden van de Stichting 'Groninger molenvrienden', de heren De Jong en Rubingh, hebben aangegeven dat zij vanwege hun hoge leeftijd willen stoppen met hun bestuurswerkzaamheden. Er zijn gesprekken geweest met de gemeente Ten Boer en een historische vereniging in Ten Boer omtrent overname van de molen. Een groep enthousiaste mensen uit Ten Boer heeft interesse getoond.
De Amerikaanse windmotor van de Vereniging kan mogelijk worden herplaatst binnen een project van de stichting 'Het Groninger Landschap'.
De viertalige brochure van de Groninger molens is klaar en verspreid. Het ontwerp is van Derk Jan Tinga; het merendeel van de foto's is genomen door Harmannus Noot.

Notulen
De notulen van de voorjaarsvergadering zijn in verslagvorm gepubliceerd in De *Nieuwe* Zelfzwichter en op de website en zijn uitgedeeld aan de leden van de vergadering. Na wijziging van het adres van de Stichting De Groninger Molen van Aweg 5a in Aweg 5c worden de notulen vastgesteld.

Rondvraag
Dhr. Poppen is erg verheugd over de nieuwe brochure. Dit enthousiasme wordt gedeeld door de meerderheid van de vergadering. Dhr. Kalk noteert dat de huidige situatie toekomstige herdruk garandeert. Hij maakt ook duidelijk dat het opstellen van een goede beschrijving van het project dit alles mogelijk heeft gemaakt.
Dhr. Poppen stelt voor om te vragen naar een reserve kascommissie lid. Mevr. Wierenga-Spijk stelt zich beschikbaar. Dhr. Poppen complimenteert het bestuur met de keuze van de locatie van de vergadering, t.w. bij een molen.

Sluiting (21:40 uur)

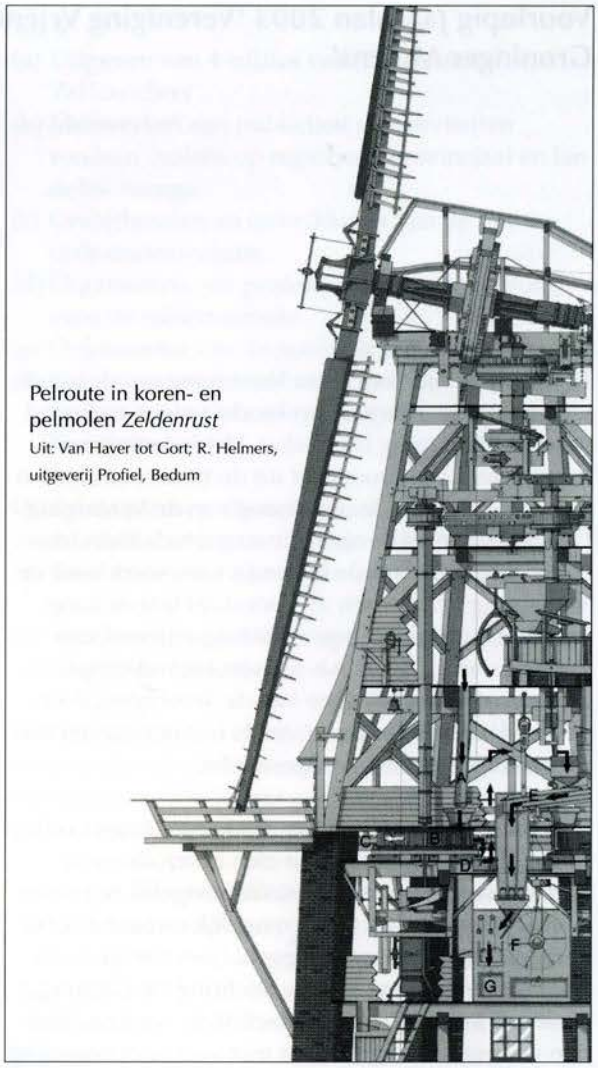

Pelroute in koren- en pelmolen *Zeldenrust*
Uit: Van Haver tot Gort; R. Helmers, uitgeverij Profiel, Bedum

Na een korte pauze houdt dhr. Arnold Bosch, voorzitter van de Stichting 'Koren- en Pelmolen Zeldenrust', een presentatie over verleden, heden en toekomst van de molen *Zeldenrust* (75) in Westerwijtwerd [49]. Ondersteund door foto- en videomateriaal vertelt hij geanimeerd over de geschiedenis en de staat van de molen voor en na de uitgevoerde restauratiewerkzaamheden tussen 2000 en 2002. Daarnaast legt hij de rol van de Stichting uit met activiteiten op het gebied van publiciteit, fondsenwerving, sponsoring, publieke betrokkenheid en eigen werk ten behoeve van het herstel van de molen. De soms spectaculaire presentatie wordt gevolgd door een kort dankwoord van de voorzitter aan dhr. Bosch. De voorzitter besluit de avond om 22:30 uur en wenst iedereen wel thuis.

Groningen, 18 november 2002
Arjen Strijkstra, secretaris

Voorlopig jaarplan 2003 'Vereniging Vrienden van de Groninger Molens'

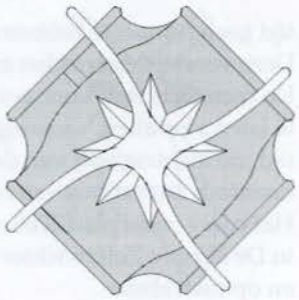

Het is nu de tijd voor onze Vereniging om de noodklok te luiden. Een aansprekende actieve toekomst voor de Vereniging is onzeker. Het ledenbestand bestaat voor een groot deel uit de trouwe achterban vanuit de tijd van de oprichting van de Vereniging. Daarnaast wordt de samenleving steeds individualistischer en neemt de interesse voor werk voor de Vereniging dramatisch af. Vooral dit laatste zorgt voor ernstige beperkingen. Weinig actieve leden kunnen weinig doen. Als er geen veranderingen in de strategie en werkwijze van de Vereniging doorgevoerd worden, kunnen steeds minder doelen van de Vereniging worden nagestreefd.

Om het verwezenlijken van de doelstellingen veilig te stellen, spant het bestuur zich in om de terugkerende werkzaamheden zoveel mogelijk te professionaliseren en voor zover mogelijk uiteindelijk bij beroepskrachten neer te leggen. Gedeeltelijk is dit door samenwerking met de Stichting De Groninger Molen al in gang gezet. Redactionele werkzaamheden voor ons blad gebeuren met veel ondersteuning door betaalde krachten op het molenkantoor. Dit werkt zeer productief. De *Nieuwe* Zelfzwichter valt altijd op tijd in de bus. Ondersteuning door betaalde krachten garandeert continuïteit, en opent de weg voor de actieve vrijwilliger om zich met nieuwe interessante zaken bezig te houden. Echter, voor professionalisering zijn financiële middelen nodig. Aangezien naar verwachting het ledental van de Vereniging eerder zal dalen dan stijgen, zal de financiële basis steeds minder van de leden kunnen komen. Het belang voor de Vereniging om haar positie bij externe geldschieters te verbeteren is dan ook groot.

Financiële ondersteuning kan alleen verkregen worden door het professioneel werven van fondsen. Hiertoe moeten de te behalen doelen eenduidig worden neergezet. Bovendien moet kunnen worden aangegeven hoe die doelen bereikt gaan worden. En het moeten doelen zijn die de aandacht van de geldschieters hebben. Het is een belangrijke taak voor bestuur en commissies om deze weg in te slaan. Het bestuur verwacht haar positie bij geldschieters te kunnen verbeteren door de krachten van de Vereniging verregaand te bundelen met die van andere provinciale molenorganisaties. Overwogen wordt of de drie Groninger molenorganisaties, die nu al samenwerken, onder een paraplu kunnen worden gebracht. Hiertoe is een overlegstructuur gemaakt samen met de andere molenorganisaties, en in december 2002 is er een eerste contact geweest.

Ook in 2003 wil het bestuur de drempel voor leden verlagen om de leden eenvoudiger bij het werk van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens te betrekken. Een probleem voor leden om mee te doen is de onduidelijkheid over wat er nou eigenlijk aan werk gebeurt, en wat er aan plannen ligt. Een lijst met werkzaamheden en toekomstige werkzaamheden zal openbaar worden gemaakt voor leden en andere geïnteresseerden via onze website. Ook nieuwe plannen die nu niet kunnen worden uitgevoerd wegens gebrek aan vrijwilligers worden daarin vermeld. De inbreng van actieve leden is belangrijker dan ooit. Ieder lid met plannen wordt hartelijk door het bestuur uitgenodigd en kan op ondersteuning rekenen.

De door het bestuur voorgestelde plannen voor het komende jaar zijn weergegeven in het onderstaande voorlopige jaarplan 2003. De resultaten hiervan zullen gerapporteerd worden in de najaarsvergadering 2003. Alle activiteiten worden gerealiseerd in samenwerking met de Stichting Groninger Molens en het Gilde van Vrijwillig Molenaars, afdeling Groningen.

Langetermijndoelstellingen

1 Ontwikkelingen kritisch volgen ten aanzien van het voortbestaan van de aanwezige Groninger molens.

2 Ontwikkelingen ondersteunen voor het volledig maken van het bestand aan molentypes in Groningen.
3 Documenteren, verzamelen en ontsluiten van museaal interessant materiaal over bestaande en verdwenen Groninger molens.
4 Publiciteit organiseren en ondersteunen van activiteiten rondom Groninger molens in regionaal, provinciaal en landelijk verband.

Uiteraard is het nastreven en het bereiken van de doelen afhankelijk van de inspanningen van de leden van de vereniging. Op dit moment zijn er leden actief in het algemeen bestuur en in zes commissies (Archief, Internet, Organisatie Molenreis, De *Nieuwe* Zelfzwichter, Publiciteit, Technische ondersteuning). Deze leden zullen hun best doen bij de onderstaande activiteiten voorzien in het jaarplan 2003.

Activiteiten 2003

- Het compleet maken van projectbeschrijvingen voor alle werkzaamheden van bestuur en commissies.
- Advies uitbrengen over samenwerking Groninger molenorganisaties.

Ad 1
(a) Ondersteunen van acties van biotoopwachters en van andere molenorganisaties ten behoeve van het in stand houden en verbeteren van de biotoop van molens.
(b) Volgen van ontwikkelingen over automatische blusinstallaties voor molens.
(c) Volgen van ontwikkelingen over consequenties van invoering van de ARBO-wet.

Ad 2
(a) Ondersteunen van plannen tot herplaatsing Amerikaanse windmotor van de Vereniging
(b) Ondersteunen van plannen van de Stichting 'Groninger Molenvrienden'.

Ad 3
(a) Ontwikkelen van verdere ontsluiting van archiefmateriaal in Veele.
(b) Het aanvragen van subsidie voor het ontsluiten van archiefmateriaal.
(c) Het verzamelen en documenteren van materiaal over bestaande en verdwenen molens.

Ad 4
(a) Uitgeven van 4 edities van 'De *Nieuwe* Zelfzwichter'.
(b) Meewerken aan publiciteit en activiteiten rondom molens op regionaal, provinciaal en landelijk niveau.
(c) Onderhouden en ontwikkelen van de provinciale molenwebsite.
(d) Organiseren van professionele ondersteuning voor de molenwebsite.
(e) Organiseren van de jaarlijkse molenexcursie.
(f) Videoregistratie van ervaringen van oudberoepsmolenaars en molenmakers in Groningen.

Onder de plannen die momenteel door gebrek aan menskracht niet kunnen worden uitgevoerd zijn:
(a) Beschrijven en in kaart brengen van molenroutes.
(b) Voorbereiding starten voor de 3e versie van het Groninger molenboek.

Het bestuur nodigt ieder lid uit om eventuele nieuwe ideeën die binnen de doelstelling van de vereniging vallen (zo mogelijk met een plan van aanpak) aan te leveren.

Groningen, november 2002
Arjen Strijkstra, secretaris

Kort verslag van de jaarvergadering van het Algemeen Bestuur van de Stichting De Groninger Molen, 21 oktober 2002 in de Borg Piloersema te Den Ham

Volgens de presentielijst waren 22 personen aanwezig.
Nadat voorzitter J.P.J. Knol de bijeenkomst heeft geopend, krijgen de aanwezigen een exemplaar van de nieuwe molenbrochure aangeboden.
De heer Knol blikt kort terug op de gebeurtenissen van het afgelopen jaar. De stichting is erg druk geweest met het ARBO project, daarnaast is veel aandacht besteed aan de restauratie van de koren- en pelmolen *Ceres* in Spijk. In deze molen is voor het eerst in Groningen een complete sprinklerinstallatie aangebracht.

Helaas zijn er droevige gebeurtenissen te melden, waarvoor de voorzitter aandacht vraagt.
In maart van dit jaar moest de molenwereld kennisnemen van het overlijden van onze oud-voorzitter Jaap Slim. Hij was een zeer betrokken bestuurder en stelde prijs op een goede relatie met zijn medebestuurders en het personeel van de Stichting. Ook na zijn vertrek uit het bestuur bleef hij geïnteresseerd in molens en de mensen daaromheen. We zullen deze betrokkenheid bijzonder missen.
Kortgeleden overleed de beschermheer van de Vereniging De Hollandsche Molen Z.K.H. Prins Claus. Veel molens in Groningen stonden in rouw. Met een moment van stilte gedenken de aanwezigen de overledenen.

Door de val van het kabinet is de situatie erg onzeker ten aanzien van het voorstel tot verhoging van de BROM-bijdrage omdat deze regeling nog officieel moet worden goedgekeurd. Het is onduidelijk of dit besluit nog voor het eind van 2002 wordt genomen.
De heer Raven complimenteert de Stichting 'Koren- en Pelmolen Zeldenrust' te Westerwijtwerd met het behaalde resultaat. De stichting heeft met veel sponsorgeld en een rijkssubsidie de omvangrijke restauratie van de korenmolen *Zeldenrust* gestart. De heer A. Bosch (voorzitter van de stichting) geeft een toelichting op de gang van zaken. Mede dankzij de vele vrijwilligers uit het dorp Westerwijtwerd is het tot nu toe gelukt de plannen te verwezenlijken.

Vice-voorzitter Doornbos gaat in op de problematiek van de hoge verzekeringspremies voor molens. Er is inmiddels overleg geweest met de Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij. Besproken is of een premier risk of voor een lagere waarde dan herbouwwaarde verzekeren een optie is. Helaas is dit laatste niet mogelijk.
Jammer genoeg is de verzekeringspremie (nog) niet door het Rijk subsidiabel gesteld en kent de molenwereld helaas de laatste jaren meer schadegevallen waardoor het risico hoger is geworden. Misschien dat met de komst van een nieuwe staatssecretaris andere mogelijkheden worden geboden.
De jaarrekening 2001 wordt ongewijzigd vastgesteld.
Ook de begroting voor het jaar 2003 wordt ongewijzigd goedgekeurd, na een toelichting van de penningmeester.

Het algemeen bestuur stelt de volgende vergadering vast op 20 oktober 2003.

De heer J.P.J. Knol is 12 jaar lid van het bestuur van de stichting geweest. Omdat hij dit voorjaar 70 jaar is geworden, heeft hij besloten zich niet herkiesbaar te stellen. Op voorstel van het dagelijks bestuur wordt vice-voorzitter K.J. Doornbos benoemd tot voorzitter.

De heer Kalk geeft een toelichting op de huidige stand van zaken wat betreft de drie projecten in het kader van de samenwerkende monumentenorganisaties.
Mede in verband met de reorganisatie van het Noord Nederlands Bureau voor Toerisme staat het project *Cultuurtoerisme* op een laag pitje; voor de Stichting De Groninger Molen is het niet haalbaar financieel bij te dragen.
Er is een uitgebreide verslaggeving binnengekomen van de activiteiten tot juli 2002 van de projectmedewerkers *Erfgoededucatie*. Het Erfgoed-loket is in functie en er wordt een website samengesteld. Niet op alle terreinen verloopt het project voorspoedig. Er is weinig medewerking van scholen en er is weinig materiaal voor het voortgezet onderwijs. Binnenkort wordt een pilot-project in Leek opgezet. De Stichting De Groninger Molen heeft haar medewerking toegezegd. Op een vraag van de heer De Vries welk belang de molens hierin hebben, antwoordt de heer Kalk dat het van belang is alle monumentenorganisaties (dus

ook de molens) hierbij te betrekken. Een struikelblok blijft de beperkte bezetting op het bureau en de geringe inzet van vrijwilligers.

De heer Doornbos geeft een toelichting op het project *Instandhouding*. De drie organisaties in het Monumentenhuis kunnen mogelijk door samenwerking en uitwisseling van gegevens efficiënter werken. Er is echter een groot verschil tussen de drie organisaties. De SOGK heeft een groot eigen bezit (± 55 kerkgebouwen), de borgen zijn eigenaar van een deel van de borgen in Groningen en de molenstichting heeft zelf slechts zes eigen molens. Er is na het vertrek van de Stichting Monumentenwacht Groningen uit het Monumentenhuis een nieuwe ontwikkeling gaande. De 8 uren van de bouwkundige kracht (Douwe van der Zee) van de Monumentenwacht zijn voorlopig aan de Federatie Monumenten Organisaties Groningen toegekend. Hierdoor kan het project *Instandhouding* nieuw leven worden ingeblazen. Het project staat nu in de steigers. Voor kerken en borgen wordt nu ook een ARBO-project opgezet. De nieuwe gedeputeerde, Hans Gerritsen, heeft hoge verwachtingen van deze nieuwe samenwerking. Per 1 november 2002 is gestart met de gewijzigde organisatie en er is voorlopig tot 1 januari 2005 provinciale subsidie beschikbaar.

Tijdens de rondvraag complimenteert de heer Prenger het bestuur met de mooie nieuwe viertalige molenbrochure; hij betreurt het echter dat de brochure niet gratis kan worden verspreid. De heer Kalk wijst erop dat bij andere organisaties het gewoon is om voor een brochure te betalen, bij de molens is dit nieuw. De totstandkoming van de brochure is gesubsidieerd; bij verkoop komt nu geld beschikbaar voor de herdruk van de brochure.
Op een vraag van de heer Veenema of de Stichting De Groninger Molen werkt met een meerjarenraming voor molens, deelt de heer Van der Zee mee dat er nog geen concrete plannen zijn. De heer Veenema, die ervaring heeft met andere gebouwen, biedt zijn expertise aan.
Molenstichting Hunsingo neemt het inspectierapport van de Monumentenwacht als uitgangspunt voor een onderhoudsplanning.
Op een vraag over een draaipremieregeling in de provincie Groningen legt de heer Kalk uit dat de provincie structureel geen subsidie verstrekt; alleen projectmatig zijn er mogelijkheden.
De heer Raven meldt dat Molenstichting Westerkwartier overleg voert met een CDA-kamerlid over de verhoging van onderhoudskosten door de ARBO-consequenties.
De samenwerking van de Groninger molenorganisaties wordt steeds intensiever. Het proces kan hopelijk in de toekomst uitgroeien tot één provinciale molenorganisatie.

Scheidend voorzitter van de Stichting De Groninger Molen J.P.J. Knol bij poldermolen *De Palen* te Westerwijtwerd
Foto: G. Geertsema-ten Broek, Groningen (12-09-2002)

Tot slot bedankt de nieuwe voorzitter, K.J. Doornbos de scheidende voorzitter voor 12 jaar actief lidmaatschap. Het bestuur waardeert zijn oplossinggericht werken en zijn bijzondere inzet. Toen de situatie zich voordeed heeft de heer Knol het voorzitterschap enige tijd gecombineerd met de functie van secretaris en het laatste jaar heeft hij het penningmeesterschap erbij gedaan. De heer Knol kan terugkijken op een heel mooie bestuursperiode en de medebestuurders en het personeel zijn hem veel dank verschuldigd.

In zijn dankwoord benadrukt de heer Knol dat hij bijzondere goede herinneringen bewaart aan de Stichting De Groninger Molen, mede dankzij de uitstekende samenwerking met de bureaumedewerkers.
Hij wenst het bestuur en de medewerkers van de Stichting alle goeds toe en hij zal een oogje in het zeil houden.

Hierna wordt het huishoudelijke deel van de vergadering gesloten en geeft de heer H.J.P. Janssen van de Arbo Unie Noord een korte uiteenzetting over het verloop van het ARBO-project.

H.A. Hachmer

Verstild verleden (42)

Waarom is onze watervijzel beter voor polderbemaling dan de centrifugaal- of schroefpomp?
Waarom zijn van alle watervijzels die van de Eerste Nederlandse Windmotorenfabriek het beste?
Omdat het een **open** bemalingswerktuig is en men **zien** kan hoe het werkt.

Een eenvoudiger en oer-Groningser antwoord kan ik bijna niet bedenken. We citeren de tekst uit een dubbel A4-wervingsfolder die in de jaren twintig door de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek te Groningen naar allerlei waterschappen werd verzonden. Al weer meer dan tien jaar geleden vroeg ik de lezers eens om informatie over dit bedrijf. Zonder succes. De oproep leverde uiteindelijk niet veel op. Geen archieffoto of interieurfoto van het bedrijf, zelfs geen molenfoto met daarop trots de tekst 'J. Loning Groningen'. Nee, er waren genoeg foto's van molens met daarop de naam van 'Bakker IJlst'. Zelfs zoveel dat ik die irritante Friezen er al van ging betichten dat ze stiekem de tekst Loning hadden overgekalkt, puur uit jalousie, want wij hadden hier in Groningen tenslotte de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek.
Ook Gronings hoop in bange dagen, het toen nog bestaande Gemeentearchief Groningen, bracht geen licht in de duisternis. Tja, een telefoonnummer 1668, maar dit functioneerde al lang niet meer. Van Ir. Loning en zijn compagnon Horch geen spoor. Daarom nogmaals een oproep.

Ik wil graag een foto van een molen van De Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek in mijn rubriek, of van een door dit bedrijf gebouwde windmotor. En als er geen foto binnenkomt, dan manipuleer ik er wel een op de computer. Een nieuwe staarttekst over Bakker IJlst heen tekenen en zijn gesloten bak wegvegen, want ik wil óók zien hoe het werkt.

Foto's en gegevens zijn welkom via hachmer@veenkoloniaalmuseum.nl of via de redactie.

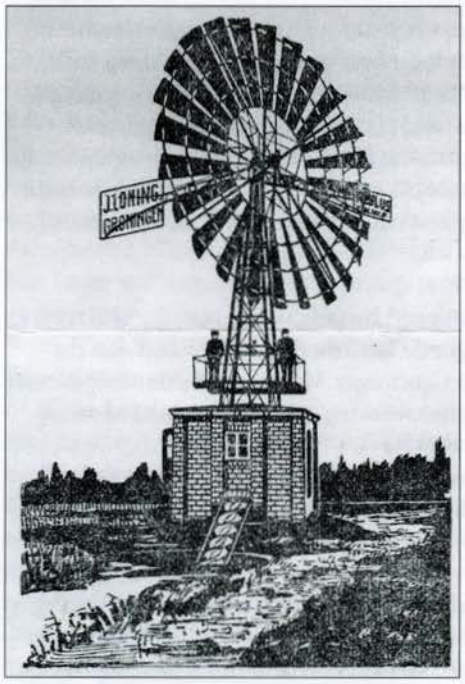

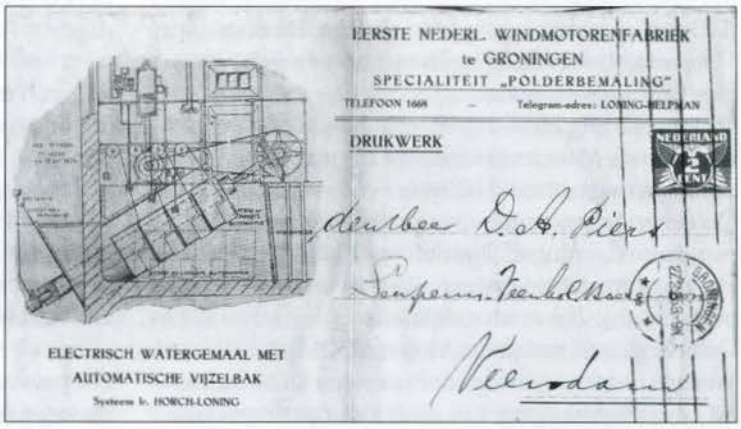

Folder: Collectie Veenkoloniaal Museum

Anja Hoogduin

Knipseldagen in Het Groninger Molenarchief

Zoals bekend mag worden verondersteld, organiseert het Groninger Molenarchief regelmatig een knipseldag in haar locatie te Veele. Via zowel De *Nieuwe* Zelfzwichter als de agenda op de homepage van de Groninger Molens worden de data daarvan bekend gemaakt. Van 10 uur 's ochtends tot laat in de middag worden dan dozen vol kranten uitgezocht, artikelen uitgeknipt en per provincie gesorteerd. Voor koffie wordt gezorgd en tussen de middag is er brood en soep – allemaal heel goed geregeld.

Velen wisten op de beide knipseldagen 26 oktober en 9 november de weg naar het Groninger molenarchief te vinden. Het was er gezellig druk. De ene molenliefhebber kwam speciaal voor het knippen en de ander kwam eens kijken wat er zoal te vinden is in het archief. Ook werden er over en weer molennieuwtjes uitgewisseld. Het resultaat aan het eind van de 2e knipseldag was dan ook dat wij zijn uitgeknipt. Nu moet alles nog gesorteerd en gedigitaliseerd worden, wat ook nog wel een aardige klus is. Hierbij is hulp altijd welkom! Als u nog wat tijd over heeft, neem dan even contact met ons op. U bent van harte welkom op de dinsdagen.

Inmiddels zijn wij door een actie van Het Dagblad van het Noorden in het bezit gekomen van een digitale fotoprinter waardoor wij onze bezoekers nog beter van dienst kunnen zijn.
Als u thuis in uw kast nog eens kijkt of u iets heeft op molengebied dat u wilt afstaan, dan is dat altijd welkom in het molenarchief.

Graag tot ziens op het molenarchief.

Noot van de redactie: Voor een vlottere combinatie van het voorgaande en het volgende artikel, om een scheiding aan te brengen in de onderwerpen en om dubbele mededelingen te voorkomen, zijn we zo vrij geweest de eerste alinea uit het verhaal van Bob Poppen te verplaatsen naar het begin van het verslag van Anja Hoogduin.

B.D. Poppen

Een knipseldag in het archief

Eind oktober nam ik deel aan een knipseldag in het molenarchief en daarbij merkte ik dat het knippen meer oplevert dan alleen maar een stapel artikelen en tevreden archiefmedewerkers. Ook ikzelf proefde meerdere keren een grote voldoening wanneer ik artikelen tegenkwam over onderwerpen die mij buitengewoon interesseren en waarvan ik tot dan van het bestaan niet op de hoogte was.

Zo'n onderwerp is de belasting op het gemaal en de voor onze regio onlosmakelijk daarmee verbonden sarries alsmede de sarrieshut. Een artikel dat met name over de sarries gaat en dat ongetwijfeld velen zal aanspreken wil ik graag met u delen. Op woensdag 27 juli 1994 schreef Dirk v.d. Heide het onderstaande artikel in de rubriek *As t olde riw sprekt* van DE HOGELAND-STER.

Bist ja 'n sarries! is een zegswijze die wel eens gebruikt wordt tegen een heel vervelend, kwaad of gemeen iemand. Ook **Doe olde sarrie!** is een scheldnaam voor een lomperd, sufferd. (Mogelijk heeft de 'sarrie' (= chercher), waarover in dit stuk wordt gerept, met deze zegswijzen te maken.)

Het gewest Stad en Lande verkreeg sinds de vroegste tijden een deel van z'n inkomsten uit de zogenaamde 'generale middelen', welke in twee groepen verdeeld kunnen worden. De eerste, de 'commissiepenningen' (verschillende direkte belastingen) en de tweede, de 'consumptieve belastingen', de indirekte belastingen op eerste levensbehoeften en op vele gebruiksvoorwerpen.
Onder die indirekte belastingen viel ook de 'belasting op 't gemaal', dat wil zeggen, op het koren, dat op de molen ter maling werd aangeboden én op 'het recht van de wind' (= hij kon van de landeigenaar verlangen, dat die gebouwen of bomen die de vrije windvang verhinderden, verwijderde). De tarieven, de wijze van invordering en de pachtvoorwaarden werden geregeld in een ordonnantie van de Staten der Stad en Ommelanden (1623). De 'belasting op 't gemaal' werd namelijk verpacht en wel aan de hoogstbiedende. Hij zorgde voor de inning van de belasting en droeg per week een evenredig deel daarvan af op het kantoor van de ontvanger. Om de belastingen op het gemaal te kunnen innen en om onwilligheid, fraude en bedrog tegen te gaan, moesten de molenaars, hun huisgenoten en de knechten een eed zweren.

De eed luidde: *Ick love ende sweere, dat ick gheen Koorne ofte Graenen noch door my selve, noch jemandt van myn Huysgesinne, hetsy Vrouwe, Kinderen ofte Dienstboden, noch door jemandt anders myns wetens op ofte onder de Mole, ofte oock in myn Huys, Schuyre, Stallen ofte Plaetse wil ontfangen ofte laten brengen, sonder dat my daervan door den Chercher sal syn getoont een Briefken of te Cedulle geteykent van de Collecteur van de voorgeschreven Impost, inholdende wat ende hoeveel Koren ter Molen wordt gebracht, op welcken Briefke ofte Cedulle ick niet meer als eenmael Koren op ofte onder de Molen, ofte in myn Huys, Stal, Schuyre ofte Plaetse wil nemen, ofte laten nemen, ofte meer als een reys, ofte oock anders als datselve Koren daerop wil malen ofte laten malen. Soo waer helpe my Godt Almachtigh.*

Op overtreding van de eed stond een geldboete van *f*100,00 waarvan de provincie en de aanbrenger (verklikker) ieder de helft ontvingen. De overtreder werd gegeseld en daarna verbannen. Er werd echter hoe dan ook belasting ontdoken en daarom werd door de Staten der Provincie besloten, scherper toezicht te doen houden. In een ordonnantie van 1650 (art. XV) werd bepaald, dat bij elke molen in 'Stadt en Lande' staande, door de Gedeputeerden een beëdigd 'Chercher' ofwel 'Opsichter van de Meulen' werd aangesteld. Hij werd belast met de controle op het aangevoerde graan en het daarvan verkregen meel. Er werd bij elke molen een huisje gebouwd, waarin hij 'vrij' mocht wonen. Als salaris ontving hij 130 guldens per jaar ofwel 'ene Ryksdaler de Weeks'.

De chercher werd door de Groningers *sarrie* genoemd en het huis waarin hij woonde kreeg al gauw de naam *sarrieshut*. Hij was niet geliefd. Hij moest immers toezien op de belasting op de eerste levensbehoeften. Om te voorkomen, dat bij tijdens de uitvoering van zijn taak werd gehinderd, bedreigd of mishandeld, werd hij onder provinciale overheidsbescherming gesteld. Om dit aan de mensen kenbaar te maken, kreeg iedere sarrieshut een gevelsteentje met daarop het provinciewapen van Groningen en de tekst: SAVVEGVARDE (= sauveguarde), hetgeen zoveel betekende als bescherming of veilig onderkomen. Sarrieshutten kwamen, hoewel de belasting op het gemaal landelijk gold, alleen in Groningen en Friesland voor. Elders werd de belasting op een andere wijze geïnd.

De bakker, de mulder en de sarrie
't Is aalmoal ain pakkelarrie
Deze spreuk betekent: ze zijn allemaal met hetzelfde sop overgoten, ze zijn allemaal gelijk.

Vanuit hun huizen konden de sarries een waakzaam oog op de molen houden, zodat ontduiking van de belasting werd voorkomen. De verschuldigde belasting was vrij hoog. Zo moest er voor het malen van een mud tarwe of masteluin (tarwe en rogge dooreen gemengd) 24 stuiver worden betaald en voor een mud rogge tien stuiver. Was het ter maling aangeboden graan bestemd om als veevoeder te dienen, dan werd er door de sarrie met een houten lepel 2,5 pond fijn zand per mud doorheen gemengd, zodat het voor de mens niet meer te eten was.
Er waren echter sarries, die, wanneer het zeer arme mensen betrof, wél een schep zand in de zak met meel deden, doch dit er niet doorheen roerden. Het meel was dan, na verwijdering van het zand, toch nog geschikt voor menselijke consumptie, ook al zal dat met tandgeknars gepaard gegaan zijn.
Er werden ook maatregelen genomen tegen de molenaar en de sarrie, wanneer die het samen op een akkoordje zouden gooien. De molenaar mocht niet tevens het bakkersvak uitoefenen en ook was het hem, evenals de sarrie, verboden beesten te houden en vet te mesten.
Bij overtreding werden ze onder de molen gegeseld en uit Stad en Lande verbannen. De hierboven aangehaalde zegswijze uit die tijd doet vermoeden, dat

de mulder en de sarrie wel eens wat aanrommelden! Na 1851 verdween geleidelijk aan de belasting op het gemaal in het hele land. In Groningen werd zij in 1855 afgeschaft.

Bij alle 73 molens die in 1628 als korenmolens dienden, moeten destijds sarrieshutten hebben gestaan. Er zijn er echter nog maar weinig over, omdat ze gesloopt of verbouwd zijn. We vinden ze nog, al of niet verbouwd, in Garnwerd, Haren, Kantens, Leermens/'t Zandt, Oostwold (Old.), Slochteren, Uithuizen, Uithuizermeeden, Visvliet, Wetsinge, Winsum en Zandeweer. Zo hier en daar doen namen van wegen of paden ons nog aan die tijd herinneren. Zo is er het Sarriespad te Aduard en te Zuidhorn en in Schouwerzijl de Sarriesweg.

Noot van de redactie:
Het molenwereldje is klein.
De redactie kwam, op zoek naar een foto van een sarrieshut, vanzelf terecht bij D.J. Tinga te Winsum, die zich al lang met dit onderwerp bezig houdt. Om het makkelijker te maken een afbeelding van een in de tekst van Dirk van der Heide genoemde sarrieshut te vinden, stuurden we de tekst van B.D. Poppen naar D.J. Tinga. Laatstgenoemde beleefde enkele momenten van herkenning: Dirk van der Heide schreef zijn krantenstukje (zonder bronvermelding) op basis van materiaal dat D.J. Tinga hem leverde ten dienste van een tentoonstelling in diens boerderij.

Hergebruik van materiaal kan een goede zaak zijn – het hoofdartikel in dit nummer van De *Nieuwe* Zelfzwichter is er een voorbeeld van. Daar hoort wel bij vermeld te worden waar de tekst eerder verscheen. Zoals zoveel journalisten deed Dirk van der Heide in DE HOGELAND-STER op woensdag 27 juli 1994 alsof hij zelfverworven kennis aanbood. Maar dat kon Bob Poppen niet weten.
Derk Jan Tinga stuurde de redactie een paar opmerkingen en een uitgebreide toelichting.

Opmerkingen
- Het woord *olde* moet in het Gronings zijn *olle*. (olde is volgens mij Drents of Twents).
- De boete die op overtreding van de eed betreffende de regels voor inning van de belastingen op het gemaal stond was 100 carolusguldens (en dat is iets anders dan guldens!).
- Ook in Niehove staat nog een sarrieshut.

In tegenstelling tot wat wel eens wordt beweerd, is het ambt van *sarrie* niet ontstaan in de Franse Tijd. De ambtenaren die belast waren met de controle op

De sarrieshut van Leermens/'t Zandt. De naast de sarrieshut staande koren- en pelmolen van R. Bolhuis uit 1853 is in het voorjaar van 1957 gesloopt. De sarrieshut is gerestaureerd en iets verbouwd maar staat er nog steeds.
Foto: W.F. Pastoor (geplaatst in De Groninger Pelmolen)

de inning van de belasting op het gemaal, werden door de Provinciale Staten van het Gewest Stad en Lande in 1628 voor het eerst genoemd. Hun huisjes werden toen door of vanwege de Provincie gebouwd en ze kregen later in de wandeling de naam *sarrieshut*. Ze stonden meestal pal naast de (standerd)molen. De chercher of sarrie genoemde ambtenaar ontving voor zijn diensten 130 carolusguldens per jaar en hij had vrije woning. De helft van dit honorarium werd betaald door de Provincie, de andere helft door de belastingpachter (totdat het Reglement Reformatoir in 1748 in werking trad en de verpachting van de belastingen werd afgeschaft). De sarrie moest twee keer per jaar de chercher-eed afleggen in handen van de rechter.

De belastingen op het gemaal bestonden ook al ruim voor 1628: in dat jaar werden ze echter flink verhoogd, waarbij ook het aantal molens met $^1/_3$ moest verminderen. Er moesten 36 windmolens en 1 rosmolen (van de 110 molens) verdwijnen. Dat betekende een soort sanering van de branche; er waren op dat moment namelijk te veel molens voor de meelvoorziening. Tevens kon de Friese stadhouder de opbrengsten van de belastingen goed gebruiken ter financiering van de oorlog tegen Spanje. De gedupeerde moleneigenaren kregen wel een schadevergoeding: deze bedroeg in totaal 35963 carolusguldens. Deze schadevergoeding moest gedeeltelijk worden opgebracht door de overblijvende collega-molenaars, die immers door het verdwijnen van deze molens meer werk te doen zouden krijgen. Ze moesten in totaal 7422 carolusguldens betalen, de rest kwam van de provincie.

Windrecht

Het windrecht heeft eigenlijk niets met de sarrie en de sarrieshut te maken.
Meestal moest de molenaar in Nederland (speciaal in de meer feodale gebieden) voor het gebruik van het windrecht jaarlijks een zeker bedrag aan hun heer betalen: het *windgeld*. Hier tegenover stond vaak dat de molenaar van een vrije windvang verzekerd werd. Hij kon dan optreden tegen belemmering van de vrije windvang door geboomte of gebouwen. De eigenaar of leenheer van het windrecht kon van bepaalde korenmolens een dwang- of banmolen maken. De ingezetenen van het gebied werden dan verplicht hun graan op die molen te laten malen. Dit leidde in de loop der tijden tot veel onenigheid en rechtszaken. De dwangmolens kwamen in ons land vooral op de oostelijke en zuidelijke zandgronden voor. Voor zover ik weet kwamen ze niet voor in Groningen (of je zou de molenressorten na 1628 al zo moeten opvatten). Ook de molendwang werd in 1798 afgeschaft. Dit is één van de redenen geweest, waarom er in de loop van de 19de eeuw zoveel nieuwe molens in Nederland werden gebouwd. Hierdoor verdienden de molenaars echter steeds minder terwijl ondertussen ook de stoommachine haar intrede had gedaan.

Lang niet overal in ons land wisten de overheden zich te verzekeren van het windrecht. In bijvoorbeeld Drenthe wees een gerechtelijke uitspraak in 1441 uit, dat in dat gewest *de wind vermoed wordt vrij te zijn, tenzij iemand kan bewijzen dat dit op een bepaalde plaats niet zo is*. In Groningen werd eigenlijk geen centraal gezag erkend en daar was het bouwen van windmolens in grote delen van de provincie tot 1628 dan ook geheel vrij. Poldermolens (in Groningen meestal watermolens genoemd) waren overal in Nederland van de regels uitgezonderd: hiervoor gold als vanouds dat de wind vrij was, omdat die molens het algemeen belang dienden. In de Franse Tijd werd bij de Staatsregeling van 1798 bepaald, dat voortaan het leenstelsel en alle heerlijke rechten werden afgeschaft, dus ook het windrecht. Het windrecht verdween echter niet helemaal maar veranderde van karakter: in het vervolg werd het een recht van vrije windvang, verbonden aan de windmolen, tenminste als die er vóór 1798 had gestaan of de vervanger was van een molen die vóór dat jaar gebouwd was. In de nieuwe grondwet van 1848 werd bevestigd dat de heerlijke rechten waren afgeschaft maar volledige duidelijkheid over het windrecht is er in de 19de eeuw niet gekomen. Tegenwoordig is er weer een nieuwe tendens in de richting van het recht van vrije windvang: recente uitspraken van de Raad van State wijzen (onder bepaalde voorwaarden) in die richting. Van een echt windrecht, verankerd in planologische wetten en regelgeving, is echter geen sprake meer.

Meel van de molen

De redactie heeft de volgende adressen verzameld voor molenmeel voor oliebollen, pannenkoeken, wafels, kniepertjes, enzovoort. Lekker, lekker, jamjam…

De Hoop (52) te Kropswolde [36] (zie de advertentie in De *Nieuwe* Zelfzwichter)
De Lelie (32) te Eenrum [22] verkoopt in de wintermaanden geen meelproducten, maar bij kaarsenmakerij De Volharding zijn de meelprodukten wel te koop.
Eva (124) te Usquert [71]
Joeswert (35) te Feerwerd [24] (zie de advertentie in De *Nieuwe* Zelfzwichter)
Wilhelmina (87) te Noorderhogebrug [55]
Nieman's Meuln (15) te Veelerveen [11] van maandag tot en met zaterdag, 8-18 uur

D.J. Tinga

Meel voor spekkendikken

Afgezien van verhalen uit de oude doos over dustpannenkoeken, kennen we maar één voorbeeld van het gebruik van meel van gerst voor menselijke consumptie: *spekkendikken*, platte wafels van gelijke delen roggemeel en gerstemeel (en soms een beetje tarwemeel) en met anijs, spek en worst. Deze koeken werden en worden omstreeks de jaarwisseling gebakken en gegeten in Westerwolde en omstreken.

Recept
1 kg spekkendikkenmeel, 1/2 liter melk, 1/2 liter water, 1 pond stroop, 1 pond bruine suiker, 1/2 pond boter, 4 eieren, 1/2 ons anijszaad, 1 pond droog vet spek, 2 droge metworsten.
Melk, water, boter, stroop en suiker smelten. Meel en eieren dooreenmengen. Vervolgens alles goed en lang mengen in een grote pan, samen met het anijszaad. Dit beslag een nacht laten staan. Metworst in schijfjes en het spek in kleine rechthoekjes snijden. Het *spekkendikkenijzer* of elektrisch wafelijzer met een spekzwoerd insmeren. Als het ijzer flink heet is met twee lepels wat beslag in het ijzer doen. Vervolgens er twee of drie stukjes spek en worst op leggen en het ijzer dichtknijpen. Na ongeveer 3 à 5 minuten (uitproberen!) is de spekkendikken gaar. Uit laten dampen op borden en op stapels leggen. Na twee dagen zijn ze meestal op zijn lekkerst omdat dan de geur van het anijs er helemaal doorheen getrokken is. Op een koele plaats kunnen de spekkendikken soms wel een week bewaard worden.

Belangrijk bij de vervaardiging van spekkendikken is het toevoegen van het anijszaad en het laten staan van het beslag gedurende 1 nacht. Uiteindelijk moet het een vrij stug beslag opleveren. Als het te dun is, brandt het in het ijzer aan, of het wordt niet goed gaar, waardoor het aan het ijzer blijft plakken. Het ijzer moet, vooral in het begin, regelmatig met het spekzwoerd worden ingevet om aanbranden te voorkomen. De ingestelde hitte van het ijzer is ook belangrijk. Dat verschilt per ijzer en moet proefondervindelijk worden vastgesteld. Mijn ijzer staat meestal op stand 4 (dat is iets over het midden). Een brede spaan van kunststof of hout is erg handig om de spekkendikken uit het ijzer te halen.

Voor een goede metworst en een goed stuk zout, droog vet spek voor gebruik in spekkendikken, moet je in Oost-Groningen zijn en wel eigenlijk speciaal in Westerwolde. Probeer dus slagers in Bellingwolde (Wiebrands) of in Sellingen/Vlagtwedde/Onstwedde. Eventueel ook in Winschoten, maar daar moet je de worsten eerst even proeven. Denk er vooral om dat de metworsten flink droog moeten zijn, omdat de stukjes worst anders in het ijzer aanbranden. Gebruik niet de worsten van Huls (ook uit Vlagtwedde), of hoe die ook heten mag, die je vacuum verpakt in de supermarkt kunt kopen – die zijn veel te vet.

Bij Nieman in Veelerveen (0597-541306) kun je het meel krijgen (door de week normaal open van

8-18 uur, ook op zaterdag). Andere adressen zijn: Jan Jaap Pot in Kropswolde (0598-326273 / 394953) en zijn broer Henk in Nieuwe Pekela (0597-645316 / 645460). Verder is het meel in sommige dorpssupermarkten in Westerwolde verkrijgbaar – eerst even vragen: als je er bent, weet iedereen meestal wel waar je moet zijn. Het meel wordt ook verkocht in delen van Drenthe en in Ostfriesland, net over de grens. Ook daar is het meestal gewoon in de dorpssupermarkt te koop. De verkoop start over het algemeen in de laatste twee weken van het jaar. De prijzen verschillen niet zoveel, de smaak wel. Nieman heeft bijvoorbeeld twee soorten meel: heel fijn en 'volkoren'. Dat laatste is meestal het lekkerst.

Onbekende molens

Van de in eerste instantie in nummer 02/2 en in 02/3 opnieuw geplaatste stellingmolen lijkt nu wel zeker dat het *De Vlijt* in Westeremden is. Erwin Esselink meldt in tweede instantie dat hij nog eens goed gekeken heeft en dat hij nu ook van mening is dat daar toch niet de molen van Vink in Baflo is afgebeeld.

De eerste nieuwe onbekende molenfoto toont twee foto's van een schadegeval. Ze zijn vlak na elkaar genomen want de man in het reeds leeggehaalde ondereind staat in beide gevallen precies in dezelfde houding. Omdat het ondereind ongeveer vier keer zo lang is als de man terwijl die roede ongeveer in het fotovlak ligt, mogen we de vlucht op zo'n 13 meter schatten. De molen heeft een houten as en gezien de vorm van de breuk (in één keer geknakt, zonder omgebogen ijzeren platen) veronderstellen we dat de roede ook van hout is. Omdat het breukeinde donker is (ongeverfd), lijkt de roede in de askop gebroken te zijn – misschien wel ingewaterd bij de doorboring voor de zwichtstang.

De tweede foto legt kennelijk een belangrijke gebeurtenis vast. Een viertal volwassenen en drie of vier kinderen poseren naast een zelfzwichter. Naar de aanleiding kunnen we slechts gissen. Heeft de molen een motor gekregen? Er staat naast het hek van de oprit een nieuw hok met een paar olievaten ervoor. Afgemeten aan de lengte van de volwassenen (aangenomen: 1,65 meter) zou de molen een gevlucht van ongeveer 17 meter hebben. De as(kop) is van ijzer. Er is weinig te zien van de omgeving. Links staan tegen een rij bomen enkele huizen en/of schuren. Behalve het slootje achter het hek is er weinig water te zien en het terrein vertoont weinig hoogteverschil.

Molens on line

Als je denkt dat je alle interessante websites over molens al hebt gezien, dan vind je er soms nog één op een onbekende plaats. Een verweesde kleine website zonder veel links. Eentje die je moet zoeken als de spreekwoordelijke speld in de hooiberg.

In Duitsland hebben in het verleden evenals in Nederland honderden molens gestaan. Natuurlijk ging het hier vooral om graan en industriemolens. Toch zijn de aantallen nog altijd verbazingwekkend. Er is al veel verdwenen en gesloopt, maar gelukkig is er ook nog veel bewaard gebleven.

Op het adres http://woelk.eb.bei.t-online.de vinden we meer dan 160 prachtige afbeeldingen van molens in het gebied van de Niederrhein. Een keurig overzichtskaartje geeft aan waar de molens staan, althans wat voor een molen moet doorgaan. Op sommige pagina's zagen we niet meer dan wat puin en een verklarende tekst dat er eens een trotse molen stond, maar de meeste plaatjes tonen toch nog uiterlijk volwaardige molens. Helaas zijn er maar weinig nog van binnen intact, maar deze site levert wel en keur aan bijzondere plaatjes op. Allerlei excentrieke wieksystemen zijn er te zien.

Wat te denken van de molen van Niedermörmter. Deze lijkt welhaast uitgerust met een paar vreemdsoortige roeispanen die evenals de Bilauwieken op de luchtvaart lijken te zijn geïnspireerd. Deze molen is ongetwijfeld ooit Oudhollands opgehekt geweest want het is een oudje. Een torenmolen zouden we in Holland zeggen. In de 16de eeuw was al sprake van de *Neder Mormte Molen*. U leest het goed – *Molen* – want de invloed van de Nederlandse taal reikte ver in het gebied van de Nederrijn. De molen werd in de 20ste eeuw omgebouwd en drijft volgens de tekst nu een generator aan.

De *Düffelsmühle*, herbergt een antiquariaat en maakt deel uit van en golfbaan waar ook kinderen mogen golfen. Het is maar dat u het weet. Ondanks de soms wat gebrekkige historische informatie geven we deze site toch een dikke voldoende. Het is een website die zeker meer bezoekers verdient dan de ongeveer 6000 die er tot nu toe geteld zijn. Kijken dus!

(advertentie)

Agenda

Openingstijden:

Delfzijl	*De Adam*	elke zaterdag van 14:00 tot 17:00
Eemshaven	*De Goliath*	elke zaterdag en zondag van 13:30 tot 17:00
Farmsum	*De Aeolus*	elke dinsdag- en donderdagmiddag (m.u.v. schoolvakanties)
Nieuw-Scheemda	*De Dellen*	zaterdagmorgen van 9:30 tot 12:00
Uithuizen	*Jonge Jan*	elke dinsdag en donderdag van 10:00 tot 16:00
Vriescheloo	*De Korenbloem*	elke zaterdag en zondag van 10:00 tot 16:00

Andere evenementen

Op **20 december 2002** van 17:00 tot 21:00 uur vindt op 't Loug in Spijk de Spiekster Kerstmarkt plaats. De gerestaureerde koren- en pelmolen *Ceres* zal ook deelnemen aan deze dorpsactiviteit.

Op **dinsdag 7 januari 2003** vindt de nieuwjaarsbijeenkomst plaats van de Stichting De Groninger Molen, de Vereniging Vrienden van de Groninger Molen en het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen. U bent om 19:30 uur van harte welkom in het Veenkoloniaal Museum te Veendam.

In de wintermaanden is de olie-korenmolen ***Woldzigt*** te Roderwolde gesloten voor het publiek. Voor groepen en de verkoop van lijnolie en ook meel is de molen op afspraak geopend. Dat wil niet zeggen dan er niets gebeurt in de molen. De vrijwillige molenaar, Janko Doornbos, is nu bezig met de laatste veranderingen en aanpassingen in verband met de voorschriften van de Arbo-wet en de brandveiligheid. Want veiligheid, zowel voor het publiek als voor de vrijwilligers, staat voorop.

In de maand december organiseert de stichting ***Woldzigt*** weer haar jaarlijkse kerstmarkt. Deze markt loopt door het hele horizontale gebied van de molen, en is ingericht met standjes en verkoop van voorwerpen, die te maken hebben met kerst. In de oliemolen staat een grote kerstboom die versierd is met kerstballen, die door de leerlingen van de O.B.S. Roderwolde zijn gemaakt en die worden verkocht.

De kerstmarkt wordt gehouden van **donderdag 12 t/m zaterdag 14 december 2002**

donderdag 12 december	14:00 – 17:00 uur
vrijdag 13 december	14:00 – 21:00 uur.
	Vanaf 19:00 uur is er live-muziek van een doedelzakspeler.
zaterdag 14 december	13:00 – 17.00 uur.
	Deze middag komt de kerstman langs met een verrassing voor de kinderen.
	Het jongerenkoor Enthousiasmos uit Roden zingt Adventsliederen.
	Entree: €2,-; kinderen tot 12 jaar gratis

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE GRONINGER MOLENS

STICHTING DE GRONINGER MOLEN

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS
Afd. Groningen
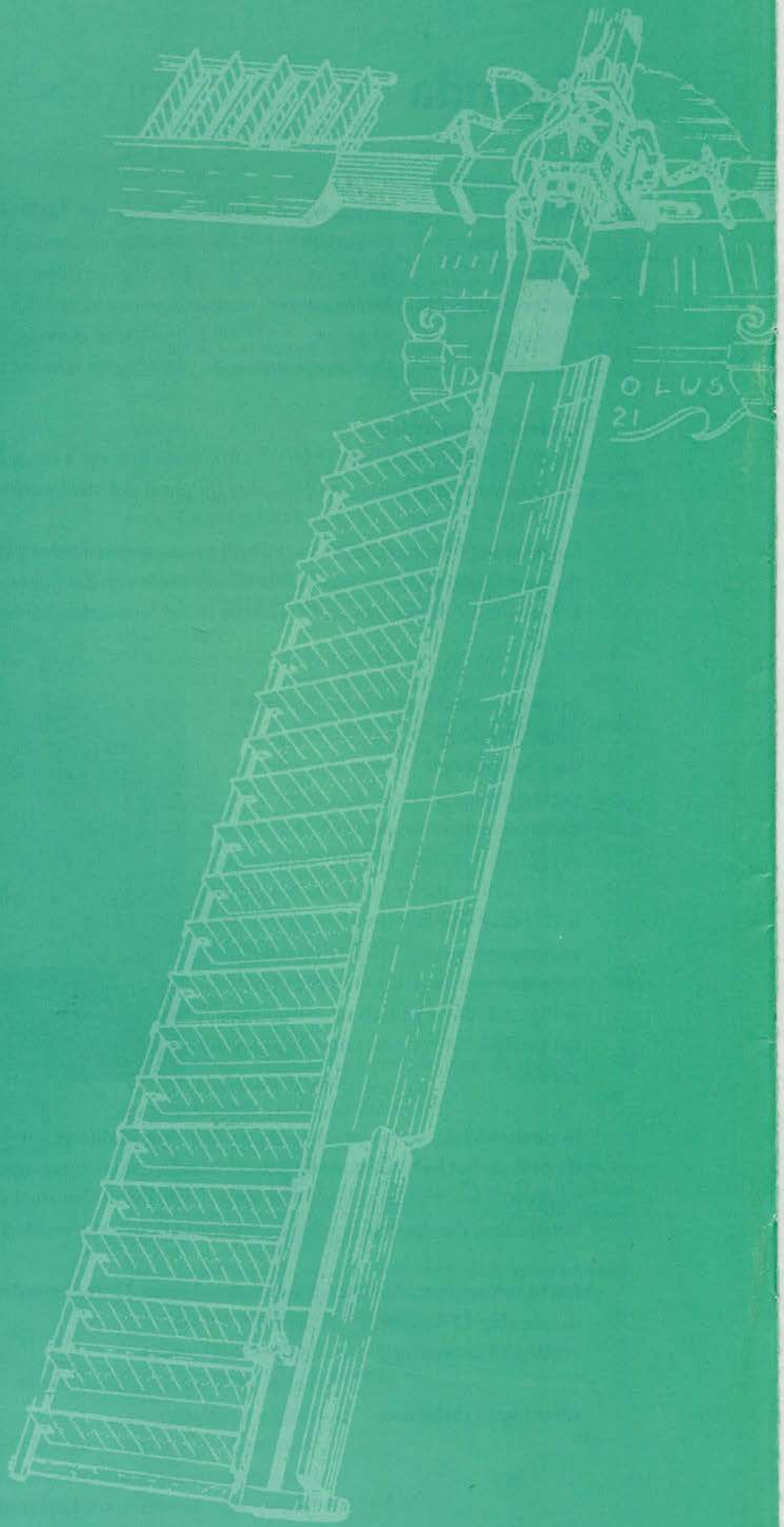
GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS